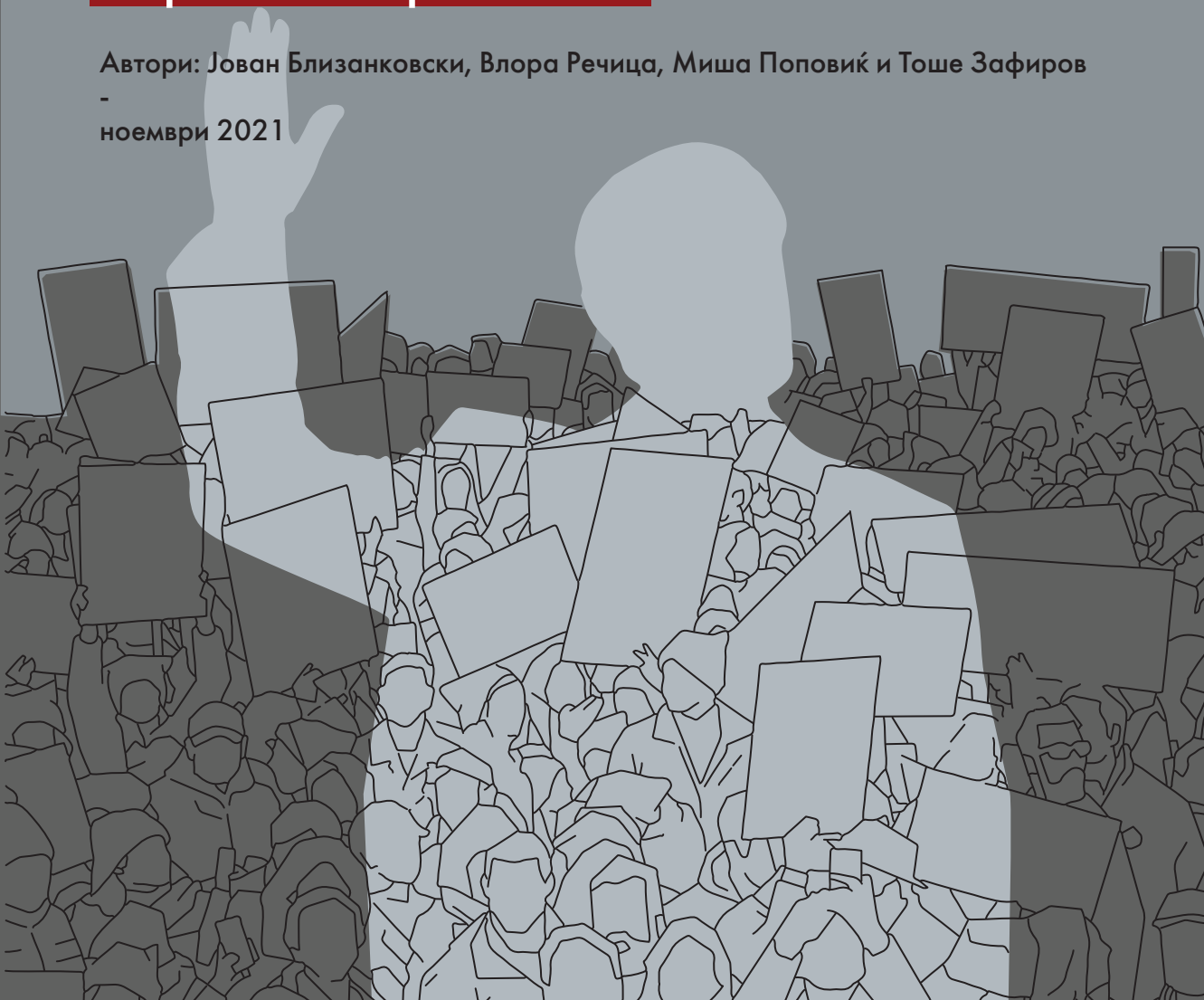

Анализа на јавно мислење бр.33/2021

Човек од народот: Анализа на јавното мислење за политичките барања на граѓаните

Автори: Јован Близанковски, Влора Речица, Миша Поповиќ и Тоше Зафиров

ноември 2021

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

NDI
NATIONAL
DEMOCRATIC
INSTITUTE

IDSCS | Институт за демократија
Социетас цивилис - Скопје

„Изнесените ставови во публикацијата се на авторите и не претставуваат официјален став или позиција на претседателот на Република Северна Македонија, Кабинетот на претседателот, Претседателскиот центар за политичко образование при Кабинетот на претседателот и на партнерските организации. Одговорноста за точноста на податоците презентирани во публикацијата е на авторите и истражувачите.“

Импресум

Наслов: Човек од народот: Анализа на јавното мислење за политичките барања на граѓаните

Издавач: Институт за демократија „Социетас Цивилис“ - Скопје

Автори: Јован Близнаковски, Влора Речица, Миша Поповиќ и Тоше Зафиров

Лектор: Татјана Б. Ефтимоска

Дизајн: Дејан Кузмановски

Публикацијата може бесплатно да се преземе на:

<http://www.idscs.org.mk>

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

316.46:32]:316.654(497.7)(047.31)

32.019.5:316.654(497.7)(047.31)

ЧОВЕК од народот : анализа на јавното мислење за политичките барања на граѓаните : анализа на јавно мислење бр.33/2021 / автори Јован Близнаковски ... [и др.]. - Скопје : Институт за демократија Социетас Цивилис - (ИДСЦС), 2021. - [28] стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Други автори: Влора Речица, Миша Поповиќ, Тоше Зафиров

ISBN 978-608-266-015-8

1. Близнаковски, Јован [автор] 2. Речица, Влора [автор] 3. Поповиќ, Миша [автор] 4. Зафиров, Тоше [автор]

а) Популизам -- Политички елити -- Јавно мислење -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 55537157

1. Методологија

Број на прашања: 56

Примерок: N=1000 (18г. + испитаници на целата територија на државата)

Метод: теренска анкета лице в лице

Период: 10 – 25 јуни 2021

Статистичка грешка: ±3%.

2. Вовед

Популизмот, во последните дваесет години, претставува еден од клучните термини во политичкиот живот на многу држави. Често дефиниран како „мека“ идеологија според која „народот“ е спротивставен на политичките елити во постојана борба за политичка превласт, популизмот е нашироко користен од политички лидери со различни заднини во политичкиот спектрум за освојување или за задржување на власта. Едно неодамнешно истражување (2019), кое се фокусира врз 40 демократии во периодот 1998 – 2018, проценило дека популистичката реторика е двојно засилена во последните две децении и дека таа е карактеристична и за неколку развиени демократии, каде како подоминантен се појавува десничарскиот популизам.¹ Земјите од Западен Балкан, исто така, не се имуни на овој светски тренд. Повеќе лидери и политички партии во регионот можат да бидат идентификувани како популистички, земајќи ја предвид нивната склоност кон популистичката реторика,² авторитарните практики,³ како и склоноста кон неодржливи решенија во однос на креирањето на јавните политики.

¹ Види: Lewis Paul, Caelainn Barr, Seán Clarke, Antonio Voce, Cath Levett and Pablo Gutiérrez. 2019. "Revealed: The Rise and Rise of Populist Rhetoric". The Guardian, 6 March 2019. https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric?fbclid=IwAR3wsrLFSG4NSWskMSIkT5IiJbGS_lydy-E-2-UGkQzc1ye8nZZoFY-feSo.

² Види, за (Северна) Македонија: Petkovski, Ljupcho. 2015. Authoritarian Populism and Hegemony: Constructing 'the People' in Macedonia's Illiberal Discourse. Contemporary Southeastern Europe 3 (2): 44–66. http://www.contemporarysee.org/sites/default/files/papers/petkovski_authoritarian_populism_and_hegemony_0.pdf; за Косово: Yabanci, Bilge. 2015. Populism and Anti-Establishment Politics in Kosovo: A Case Study of Lëvizja Vetëvendosje. Contemporary Southeastern Europe 3(2): 17–43. http://www.contemporarysee.org/sites/default/files/papers/yabanci_politics_in_kosovo.pdf; и за Црна Гора: Džankić, Jelena, and Soeren Keil. 2017. "State-Sponsored Populism and the Rise of Populist Governance: The Case of Montenegro." Journal of Balkan and Near Eastern Studies 19 (4): 403–18. <https://doi.org/10.1080/19448953.2017.1280981>.

³ Види: Bieber, Florian. 2020. The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. New Perspectives on South-East Europe. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Иако популизмот декларативно го става „народот“ во центарот на политичката борба, сепак, нашироко се смета дека слабостите на популистичкиот дискурс ги надминуваат предностите. Постои силен консензус во академската литература дека популизмот придонесува кон појава на авторитарни тенденции кај политичките лидери и кон ослабување на демократијата.⁴ Популизмот е често одговорен и за штетни ад хок решенија во однос на практикувањето на јавната власт, коишто се наменети за краткорочно задоволување на потребите на различни општествени групи, а коишто не нудат одржлив одговор на општествените проблеми. Како таков, популизмот стимулира несоодветни јавни политики и неодговорно трошење на јавните средства. Ваквата кусогледост во спроведување на јавната власт, во комбинација со „воинствената“ и разгорувачка популистичка реторика, често може да стимулира и општествени конфликти што предизвикуваат значителна штета за демократските општества.

Ова истражување се фокусира врз општествената побарувачка за популистички лидери и политики во Република Северна Македонија. Секоја политичка мобилизација – вклучувајќи ја и онаа базирана врз популистичка реторика и методи – има своја понуда (supply) и побарувачка (demand) страна. Понудувачката страна ја формираат политичките партии и политичарите кои се потпираат на популистичкиот дискурс при учествово демократскиот натпревар. Побарувачката страна се формира на општествено ниво, меѓу граѓаните и различните општествени групи. Овие две тенденции за популизам – од горе надолу и од долу нагоре – се испреплетени. Понудата за популизам може да стимулира побарувачка кај граѓаните и обратно. Стратешки ориентираните политички лидери кои имаат желба за обезбедување или за задржување на власта можат да ги искористат популистичките ставови кај населението за остварување на своите цели. Од оваа причина, истражувањето на побарувачката за популизмот во едно општество е од особено значење за справување со последиците од ваквата политичка појава.

Во теренското истражување кое Институтот за демократија „Социетас цивилис“ (ИДСЦС) го спроведе во соработка со Претседателскиот центар за политичко образование, популизмот е дефиниран како „мека“ идеологија која смета дека општеството е, пред сè, поделено на две хомогени и спротивставени групи, обичните луѓе, односно „народот“, наспроти „корумпираната елита“; и која тврди дека политиката

⁴ Види: Mudde, Cas and Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2017. Populism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, стр.18-19.

⁵ Користената дефиниција е карактеристична за т.н. „идеен пристап“ (ideational approach) кон популизмот, којшто го концептуализира популизмот како дискурс, поглед на свет или „мека/тенка“ идеологија. Види: Ibid., стр. 5-9.

треба да биде израз на општата волја на народот.⁵ Популизмот е „мека“ идеологија затоа што, за разлика од другите традиционални политички идеологии (како што се, на пример, либерализмот, конзервативизмот и социјализмот) нема „цврсти“ постулати што ја информираат политичката акција. Кај популизмот, единствената идеолошка премиса се состои од идејата дека „народот“ и „елитите“ се инхерентно спротивставени и во постојан конфликт, при што „народот“ ја има позитивната, а „елитите“ негативната улога. Популистите се разликуваат во тоа како го дефинираат „народот“, но генерално таа дефиниција е поедноставена и се заснова врз еден идентификувачки елемент, како што е, на пример, класната, етничката или националната група. Воедно, популистите обично ја презентираат „елитата“ како политички, економски, културен и медиумски естаблишмент, прикажан како хомоген субјект што ги поставува своите интереси, а честопати и интересите на големите корпорации, странски земји или мигранти – над интересите на „народот“.

Земајќи го предвид карактерот на популизмот, ова истражување поаѓа од идејата дека популистичкиот светоглед има четири главни карактеристики: **нагласена недоверба кон политичките елити, коишто воглавно се согледани како корумпирани и претежно насочени кон своите интереси; идеја дека „народот“ е ентитет што е морално супериорен во однос на елитите; нагласена недоверба кон демократските институции и правила на играта; како и разбирање на политиката и на политичкиот живот низ конфронтирачка призма на „ние наспроти нив“.** Во истражувањето се обидовме да процениме колку секоја од овие карактеристики е присутна меѓу населението во Република Северна Македонија.

Побарувачката за популизам во земјата главно ја проценуваме преку тврдењата на согласност коишто испитаниците ги добиваат како анкетни прашања, а коишто се реферираат на претходно посочените четири карактеристики.⁶ За повеќето тврдења, согласноста кореспондира со популистички став, додека за помал дел, несогласноста го карактеризира популизмот. Освен „меката“ идеолошката компонента, се обидовме да процениме и на кој начин личните/биографски карактеристики на политичките кандидати влијаат врз гласачкото однесување на гласачите. Ова го направивме преку специјализиран анкетен експеримент за изборно однесување, во којшто испитаниците

⁶ При изработката на анкетните прашања поврзани со популистичките карактеристики на испитаниците, се потпревме на инструмент развиен од Akkerman et al. (2014) и Spruyt et al. (2016) и применет во Холандија и Белгија, соодветно. Инструментот применет во Северна Македонија се базира на овие две студии, со одредени модификации во согласност со македонскиот контекст. Види: Akkerman, Agnes, Cas Mudde and Andrej Zaslove. 2014. *How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters*. Comparative Political Studies, Vol 47, Issue 9, 2014. <https://doi.org/10.1177/0010414013512600>; и Spruyt, Bram, Gil Keppens and Filip Van Droogenbroeck. 2016. *Who Supports Populism and What Attracts People to It?*. Political Research Quarterly, Vol 69, Issue 2, 2016. <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>.

можеа да „гласаат“, односно да изберат меѓу „кариерен политичар“ и „човек од народот“. Дополнително, ја измеривме и тенденцијата на населението кон теории на заговор, како уште еден индикатор поврзан со популистичката реторика која создава генерална недоверба кај граѓаните, како и (не)довербата во демократските институции, која води кон поголема склоност кон популистички лидери и политики. Овој извештај е првичен продукт од анкетното истражување што се спроведе во јуни 2021 година, со цел да ја информира пошироката јавност за политичките ставови на граѓаните на Северна Македонија. Во продолжение се претставени најзначајните наоди од ова истражување.

3. Наоди од истражувањето

- **Политичари кои работат само за себе**

Идејата дека политичарите во Република Северна Македонија ексклузивно работат само за остварување на своите лични интереси, наспроти општиот интерес, е силно присутна меѓу населението. Така, на пример, големи мнозинства испитаници се согласуваат со тврдењата „Политичарите и елитата често го изневеруваат народот“ (86%); „Политичарите повеќе зборуваат отколку што преземаат нешто“ (83%); и „Политичарите коишто тврдат дека ги бранат нашите интереси всушност се грижат само за себе“ (82%). Воедно, големо мнозинство од 81% од испитаниците се согласуваат дека „Веднаш штом ќе добијат на избори, политичарите мислат дека се подобри од луѓе како мене“, додека помалку од 5% од нив изразија несогласување со ова тврдење. Не се идентификувани позначајни разлики меѓу демографските категории во однос на овие четири тврдења, наод што покажува дека изразено негативната перцепција за политичарите доминира меѓу граѓаните без разлика на нивната демографска заднина.

Графикон 1. Ставови на политичките елити (% на согласност со тврдењата)

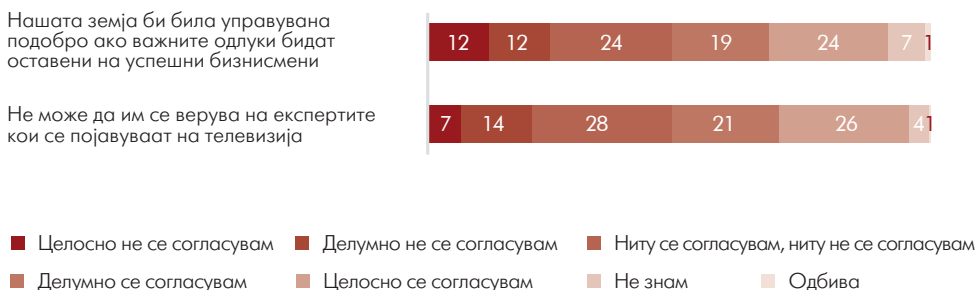

Испитаниците покажуваат изразено поумерени ставови кон две групи на елити, економските и експертските елити, коишто се исто така релевантни за политичкиот живот во државата. Повеќето од испитаниците се согласуваат со тврдењето „Нашата земја би била управувана подобро ако бидат оставени важните одлуки на успешните

бизнисмени“ (43%), а приближно една четвртина (24%) не се согласуваат, наод што открива дека економските елити уживаат многу повисока доверба во однос на раководењето на државата од политичките елити. Гласачите на ВМРО-ДПМНЕ во мнозинство се согласиле со ова тврдење (53%) како и апстинентите (50%), додека истото не е случај со ниту една од останатите политички партии (каде согласувањето иако доминантно, е сепак поумерено). Мнозинство од невработените (53%), исто така, се согласуваат со ова тврдење.

Од друга страна, повеќето од испитаниците покажаа недоверба кон експертските елити согласувајќи се со изјавата „Не може да им се верува на експертите кои се појавуваат на телевизија“ (47%), додека нешто повеќе од една петтина од испитаниците изразиле спротивно гледиште (21%). Експертите имаат значително повисока недоверба меѓу албанските испитаници отколку меѓу македонските. Значително мнозинство од 65% албански испитаници се согласуваат со изјавата „Не може да им се верува на експертите кои се појавуваат на телевизија“, наспроти 44% од македонските испитаници. Мнозинство од гласачите на Алијансата за Албанците (59%) и ДУИ (57%) се согласиле со тврдењето, а гласачите на СДСМ се единствената гласачка група каде повеќе испитаници не се согласиле со тврдењето отколку што се согласиле (38% наспроти 35%). Експертите имаат поголема недоверба кај мажите отколку кај жените: мнозинство од 54% мажи се согласуваат со тврдењето, наспроти 43% жени. Двете најмлади возрасни групи (18 – 29 години и 30 – 39 години), исто така, во мнозинство се согласуваат со тврдењето дека на експертите не може да им се верува (53% и 58%, соодветно), додека кај останатите возрасни категории тоа не е така.

Графикон 2. Ставови за економските и експертските елити (% на согласност со тврдењата)

• Народот против елитите

Идејата дека политичките елити и народот се силно спротивставени, при што „народот“ е согледан како хомогена и морално супериорна сила, е исто така нашироко распространета меѓу населението, без воочливи разлики меѓу различните демографски групи. Дури 69% од испитаниците се согласуваат со тврдењето „Политичките разлики помеѓу народот и елитите се поголеми отколку разликите внатре меѓу народот“, додека мало малцинство од 9% го мислат спротивното. Воедно, идејата дека обичните луѓе, односно „народот“, треба да има предност пред политичките елити во политичкото одлучување е, исто така, силно присутна. Дури 85% од испитаниците се согласуваат со тврдењето „Политичарите треба да ја следат волјата на народот“, додека 70% со тврдењето „Народот, а не политичарите, треба да ги носи најважните политички одлуки“. Дополнително, значително мнозинство од 68% од испитаниците се согласуваат со тврдењето „Повеќе би сакал да бидам застапен/-а од народен човек отколку од политичар по професија“, додека само 11% од испитаниците не се согласуваат со истото, наод што илустрира дека меѓу населението е присутна значителна побарувачка за политички лидери поблиски до обичните луѓе.

Сепак, граѓаните се поделени во однос на тврдењето „Политичарите треба да водат, а не да го следат народот“, при што поголем број испитаници се согласуваат отколку што не се согласуваат со ова (42% наспроти 35%). Поделеноста е најизразена кај најмладата (18 – 29 години) и кај најстарата возрасна група (60+ години), каде што приближно ист број испитаници се согласуваат и не се согласуваат со изјавата. Согласувањето со ова тврдење, меѓу категориите „работен статус“, пак, е најизразено кај вработените во државниот сектор, каде што половина испитаници се согласуваат (51%), а ова не е случај кај ниту една од останатите групи. Испитаниците кои живеат во урбаните средини повеќе се согласуваат со тврдењето отколку испитаниците кои живеат во руралните места (47% наспроти 39%).

Графикон 3. Ставови за односот меѓу „народот“ и политичките елити
(% на согласност со тврдењата)

• „Политичар од кариера“ или „Човек од народот“

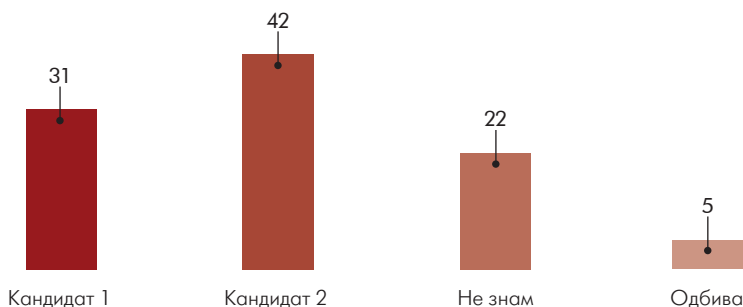
Со цел да дознаеме повеќе за гласачките преференции на испитаниците, а во однос на личните/биографските карактеристики на кандидатите, во прашалникот вклучивме експеримент за изборно однесување. Испитаниците добија фиктивно биографско сценарио за двајца кандидати и беа прашани за кого би гласале. Кандидатите беа поделени на „политичар од кариера“ (кандидат 1) и „човек од народот“ или „аутсајдер“ (кандидат 2), додека од испитаниците беше побарано да замислат дека се подготвуваат да гласаат на парламентарни избори. Пред нив беше претставено сценарио во кое, според анкетите, двајца кандидати со своите партии се во „мртва трка“ за победа, односно двајцата кандидати се значително популарни меѓу граѓаните и им се доделуваат еднакви шанси за победа на избори. Според сценариото, политичките програми на двајцата кандидати не се разликуваат, т.е. секој од кандидатите им ветува на граѓаните подобар живот, но и двајцата истакнуваат дека за тоа да се постигне, потребни се тешки и долготрајни политички, економски и општествени промени. Потоа пред испитаниците беа претставени „биографиите“ на кандидатите и тие беа прашани кој од двајцата кандидати, според нив, има поголеми шанси да го оствари ветувањето, односно да донесе подобар живот за граѓаните во државата.

Кандидат 1 (политичар од кариера): (Измислено име 1)⁷ е роден во 1976 година. Член е на една од големите партии уште од своите младински денови и ги има поминато сите партиски нивоа пред да дојде на чело на партијата. Ја води партијата од 2017 година. Во периодот 2013 – 2016 ја извршува функцијата директор на градското водоводно претпријатие, а во периодот 2016 – 2017, и функцијата заменик-министер за локална самоуправа. Завршил додипломски и постдипломски студии по политички науки. Женет е за актуелната пратеничка (Измислено име 1.1), со која има две деца. Живее и работи во Скопје.

Кандидат 2 (човек од народот): (Измислено име 2) е роден во 1978 година. Основач е на една од помалите партии, која е неодамна оформена, во 2017 година, и досега нема забележано значителен резултат на изборите. Во политиката влегува и добива популарност преку помагање во локалната заедница. Досега не извршувал јавна функција, а во минатото работел како службеник во јавното претпријатие за дистрибуција на електрична енергија. Завршил додипломски студии по електроинженерство. Женет е за (Измислено име 2.2), лекторка, и со неа има две деца. Живее и работи во Скопје.

Две петтини од испитаниците (42%) одговорија дека, доколку на парламентарни избори пред нив на гласачкото ливче би биле претставените кандидатите 1 и 2, **тие би гласале за вториот кандидат,** т.е. за кандидатот кој основал своја партија и до моментот на изборите не извршувал јавна функција. Од друга страна, скоро една третина (31%) од испитаниците одговориле дека би гласале за првиот кандидат, т.е. според категоризацијата, за политичарот од кариера. Неодлучни беа 22% од испитаниците, додека 5% одбија да одговорат на оваа прашање.

Графикон 4. За кој кандидат би гласале на избори? (%)

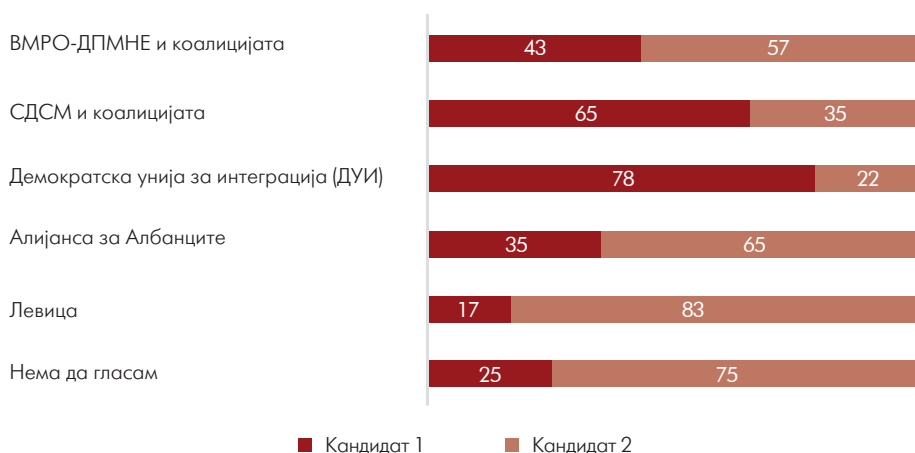

⁷ Кандидатите беа именувани во зависност од тоа на кој јазик се спроведуваše анкетата т.е., доколку таа се спроведуваše на македонски, на испитаникот/-чката му/и беше претставен кандидат со македонско име, а доколку анкетата се спроведуваše на албански, на испитаникот/-чката му/и беше претставен кандидат со албанско име.

Во подетална анализа на податоците, се обидовме да дознаеме кого од двајцата кандидати би го одбрале гласачите на веќе постоечките политички партии во Северна Македонија. Гласачите на ВМРО-ДПМНЕ се поделени во своето мислење. 57% од испитаниците кои одговорија дека доколку изборите би се одржале следна недела, би гласале за ВМРО-ДПМНЕ и коалицијата, го одбраа вториот кандидат од експериментот, додека 43% се одлучија за првиот. Од друга страна, гласачите на СДСМ го преферираат профилот на првиот кандидат, со тоа што речиси две-третини од испитаниците се изјаснија дека би гласале за него (65%). Ситуацијата со гласачите на ДУИ е појасна, со тоа што тие експлицитно го преферираат првиот кандидат (78%), т.е. политичарот од кариера. Од друга страна, кај гласачите на албанската опозиција, владее различна преференција, со тоа што 65% од испитаниците кои би гласале за Алијанса за Албанците доколку избори се одржуваат следна недела го преферираат вториот, или кандидатот претставен како „човек од народот“. 83% од испитаниците кои одговорија дека доколку избори се одржат следна недела би гласале за „Левица“ за политички лидер го преферираат профилот на вториот кандидат.

Податоците покажуваат дека постои забележлива поделба помеѓу гласачите на двете најголеми политички партии во државата, со тоа што гласачите на ВМРО-ДПМНЕ генерално го преферираат вториот кандидат, додека гласачите на СДСМ првиот. Исто така, се забележува тенденција на гласачите на политичките партии кои се на власт да го преферираат профилот на првиот кандидат, за разлика од гласачите на опозициските партии, кои експлицитно го преферираат профилот на вториот кандидат. Граѓаните кои се изјаснија дека не би гласале на изборите, во експериментот го избраа вториот кандидат (75%).

Графикон 5. За кој кандидат би гласале на избори според политички преференции (%)

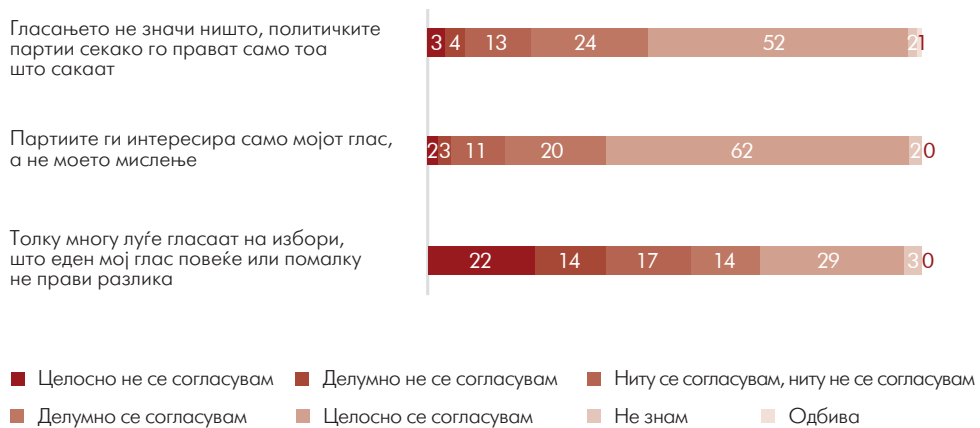
Што се однесува на етничката припадност на гласачите, Македонците се наклонети да гласат за вториот кандидат (58%), додека ситуацијата кај албанското гласачко тело е поделена, при што 49% од испитаниците го преферираат вториот кандидат, а 51% првиот. Додека испитаниците со основно образование и со високо образование се поделени во своето мислење, испитаниците со средно образование претежно го преферираат вториот кандидат (63%). Разлики постојат и помеѓу испитаниците со различен работен статус, со тоа што испитаниците вработени во државниот сектор го преферираат првиот кандидат (59%), додека испитаниците вработени во приватниот сектор (61%), самовработените и хонорарците (65%), студентите (73%), пензионерите (54%) и невработените испитаници (68%) го преферираат вториот кандидат. Вториот кандидат го преферираат и помладите испитаници, оние до 29 години (63%), како и испитаниците помеѓу 50 и 59 години (66%) и 60+ (58%). Најподелени во своите преференции се испитаниците кои спаѓаат во возрасната група од 30 до 49 години.

- **Од недовербата кон елитите до разочарување од демократските правила**

Значителната недоверба кон политичките елити и партиите се рефлектира и врз недовербата кон клучниот демократски механизам – изборите, како и кон самиот чин на гласање, којшто за значително мнозинство од испитаниците е разочарувачки. Големо мнозинство од 76% од испитаниците изразиле согласност со тврдењето „Гласањето не значи ништо, политичките партии секако го прават само тоа што сакаат“, а само 8% не се согласуваат, наод што ја илустрира значителната недоверба кон чинот на гласање од аспект на можностите за „дисциплинирање“ на елитите и партиите. Дополнително, 82% од испитаниците се согласуваат дека политичките партии се заинтересирани само за гласови, но не и за граѓанските мислења (тврдење: „Партиите ги интересира само мојот глас, а не моето мислење“). Следствено, за значително мнозинство граѓани гласањето не претставува можност за влијание врз однесувањето на политичките елити и партиите, ситуација која претставува значително отстапување од идеалниот модел на демократијата во којшто политичарите се отчетни и одговараат пред граѓаните преку клучниот демократски механизам – изборите.

Неможноста за контрола врз елитите и партиите е поврзана со намаленото чувство на граѓанска одговорност во врска со гласањето. Така, солиден број испитаници (43%) се согласуваат дека нивниот глас не е особено значаен (тврдење: „Толку многу луѓе гласаат на избори што еден мој глас повеќе или помалку не прави разлика“), додека помал број (36%) го мислат спротивното. Овој апатичен став е најприсутен кај најмладата возрасна категорија (18 – 29 години), кои во мнозинство од 56% се согласуваат, а најмалку присутен кај втората возрасна категорија (30 – 39 години), кои се согласуваат во 38%. Безмалку половина испитаници со основно образование се согласуваат дека нивниот глас на изборите не прави разлика (49%), додека (и спротивно) безмалку половина испитаници со високо образование не се согласуваат со тврдењето (49%). Мнозинство од гласачите на СДСМ (53%) и Левица (51%) не се согласуваат со изјавата дека личниот глас не прави разлика, додека мнозинство од гласачите на ДУИ го мислат спротивното (59%), како и поголем број од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ (47%) и Алијанса за Албанците (45%).

Графикон 6. Ставови за изборите и гласањето (% на согласност со тврдењата)

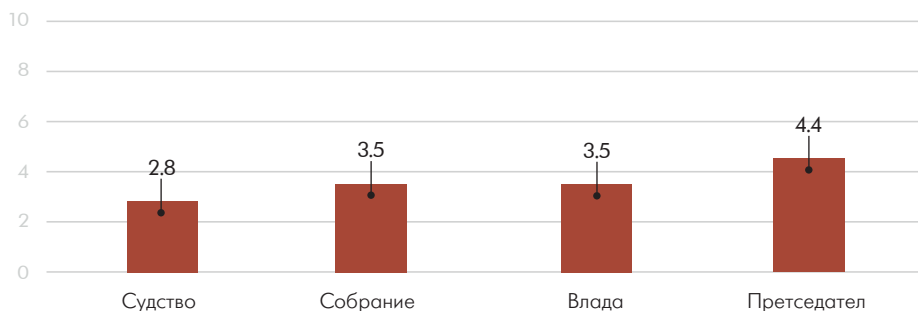

• Доверба во демократските институции

Во рамките на истражувањето се испитуваше и довербата на граѓаните во демократските институции, како и во други чинители во политичкиот живот на државата и општеството, како медиуми, граѓански организации и верски организации. Испитаниците беа прашани колку им веруваат на институциите и на другите чинители на скала од 1 до 10, каде што 1 значи дека воопшто не им веруваат, додека 10 дека целосно им веруваат.

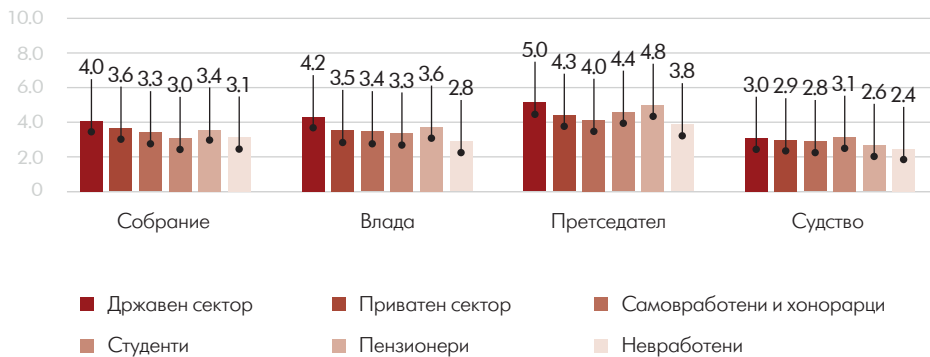
Врз основа на оценките што испитаниците ги дадоа за ова прашање, може да се забележи дека довербата во најважните институции во рамките на политичкиот систем на Северна Македонија, како што се Собранието, Владата, Претседателот и судството, е на ниско ниво. Изразено во просечна оценка, Собранието е оценето со 3.5 од страна на испитаниците, што е на исто ниво со оценката на доверба која ја доби и Владата (3.5). Највисока оценка на доверба има Претседателот на државата со 4.4, додека најниска оценка на доверба има судството, со средна оценка 2.8. Скоро 5 од 10 граѓани го оцениле судството со оценка 1, односно одговориле дека воопшто не му веруваат на судството. Ова испраќа силна порака во однос на перцепциите на граѓаните за владеењето на правото, борбата со корупцијата, независноста на судството, како и ефикасноста на судовите. Оценката на доверба во клучните институции во политичкиот систем, по етничка припадност, пред сè кај Македонците и кај Албанците, ги следат збирните оценки и генералниот тренд, освен отстапувањето во оценката кај институцијата Претседател, која кај албанската етничка заедница е 3.4, додека кај македонската етничка заедница изнесува 4.7.

Графикон 7. Ниво на доверба во демократски институции (на скала од 1 до 10)

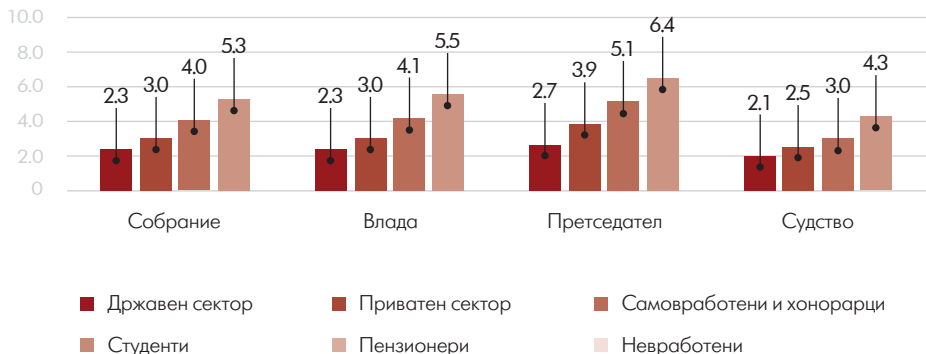
Според работниот статус, невработените имаат најниска доверба во Владата, со оценка 2.8, а довербата во Собранието е најниска кај студентите, кои дале оценка 3.0. Претседателот и Владата уживаат најголема доверба кај вработените во државниот сектор, кои ја оцениле довербата во овие институции со 5.0, односно 4.2. Најниска доверба граѓаните имаат во судството, без разлика на работниот статус, додека највисока во претседателот на државата.

Графикон 8. Доверба во институции според работниот статус (на скала од 1 до 10)

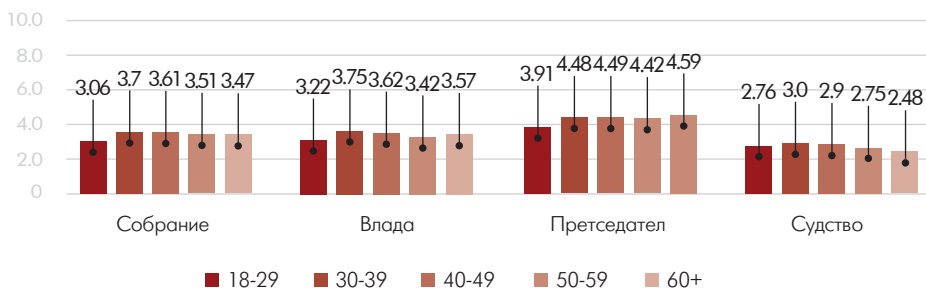
Според перцепцијата на испитаниците за нивната моментална економска состојба, колку понесигурна и понеизвесна ја сметаат својата моментална економска состојба, толку пониска е оценката на доверба во клучните институции на политичкиот систем. Граѓаните кои се изјаснија дека нивната моментална економска состојба е многу несигурна имаат најниска доверба во сите четири институции, со средна оценка под 3.0, додека испитаниците кои се изјаснија дека во моментот имаат прилично и многу сигурна економска состојба имаат највисока доверба во демократските институции на државата.

Графикон 9. Доверба во институции според економска сигурност (на скала 1 до 10)

Според возрастните групи, најниска доверба во најважните институции на политичкиот систем, имаат најмладите испитаници, оние на возраст од 18 до 29 години. Претседателот ужива највисока доверба, со оценка 4.6 кај старосната група 60+, а Собранието и Владата кај старосната група 30 – 39, со оценка 3.7, односно 3.8.

Графикон 10. Доверба во институции според восрасна група (на скала од 1 до 10)

Релативно повисока доверба имаат војската, со оценка 5.6, и црквата, со оценка 5.5, а на средината на скалата се здравствените институции и експертите со оценка 5.0, што не е случај со довербата во медиумите, која е оценета со 4.0. Ниско ниво на доверба испитаниците имаат и за политичарите (3.2) и политичките партии (3.4). На долната половина од скалата се и социјалните мрежи (3.5), невладините организации (3.6), локалната власт (4.1), јавната администрација (4.2), полицијата (4.6) и приватните компании (4.6).

Графикон 11. Доверба во демократски институции и други чинители (на скала од 1 до 10)

Релативно ниската доверба во институциите и во политичките и општествените чинители создава рефлексивна на генералната недоверба кон политичките и општествените елити и го илустрира потенцијалот за популистичка побарувачка во земјата. Недовербата кон институциите и елитите може да води кон гласање за популистички кандидати и кон зацврстување на популистичката понуда. Во оваа смисла, зголемувањето на довербата во институциите преку зајакнување на нивната независност и ефективност може да биде клучна за справување со штетните последици од популизмот во следниот период.

• Конфронтиација: „Ние наспроти нив“

Дуализмот на „ние наспроти нив“ е, исто така, значително присутен во популистичкиот светоглед и е тесно поврзан со недовербата кон политичките елити и со разочарувањето од демократските правила на играта. Политиката е согледана како битка на „сè или ништо“, во која има малку простор за прифаќање на мислењата на другите општествени актери. Овие ставови се, исто така, значително присутни меѓу населението, со одредени разлики меѓу демографските групи. Така, мнозинството од испитаниците се согласуваат со тврдењето „Политиката во основа е борба помеѓу доброто и злото“ (58%), додека мал број испитаници (14%) го мислат спротивното. Испитаниците во најмладата (18 – 29 години) и во најстарата возрастна категорија (60+ години) во поголем број се согласуваат со оваа изјава од испитаниците во останатите возрастни категории.

Иако значително мнозинство испитаници се согласуваат со изјавата „Во демократијата, важно е да се постигне компромис помеѓу различни гледишта“ (76%, наспроти многу мало малцинство од 3% кои го мислат спротивното), сепак, скоро половина испитаници се согласуваат дека „Компромисот во политиката значи продавање на сопствените принципи“ (45%, наспроти 27% кои не се согласуваат со истата изјава). Овие наоди покажуваат дека иако граѓаните согледуваат дека компромисот е важен за демократските процеси, сепак на него се гледа како на нешто што може да доведе до значителна штета за сопствената група. Согласувањето дека компромисот е во практиката штетен по сопствената група е нешто поприсутно кај етничките Македонци во споредба со етничките Албанци: мнозинство од 52% од Македонците се согласуваат со оваа изјава (а 27% не се согласуваат), во споредба со 47% од Албанците (додека 36% не се согласуваат). Испитаниците со основно образование во мнозинство се согласуваат со овој став (54%), додека испитаниците со високо образование најмногу изразуваат несогласување (37%), споредено со останатите образовни групи. Гласачите на ВМРО-ДПМНЕ во значително мнозинство се согласуваат дека компромисот е еднаков со продажба на принципите (62%), додека гласачите на останатите политички партии се поумерени по ова прашање.

На сличен начин, иако големо мнозинство испитаници се согласило со тврдењето „Во политиката, важно е да се чуе мислењето на другите групи“ (81%), само 29% испитаници не се согласуваат дека „Унапредувањето на правата на луѓе различни од мене ја ограничува мојата слобода“. Последниот став е споделен од мнозинството испитаници во најниската образовна група (56%). Следствено, граѓаните покажуваат декларативна подготвеност да ги прифатат различностите во политиката, но оваа подготвеност значително се намалува кога треба да се примени во практиката и кога тоа значи потенцијални негативни последици кон сопствената група. Албанците почесто и во мнозинство наспроти Македонците (53% наспроти 47%) се согласуваат со тврдењето „Унапредувањето на правата на луѓе различни од мене ја ограничува мојата слобода“, како и мнозинството од вработените во приватниот сектор (52%) и невработените (54%). Мнозинство од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ (54%) и на ДУИ (63%), како и мнозинство од апстинентите (51%), се согласуваат дека унапредувањето на правата на другите ја ограничува нивната лична слобода. Со тврдењето се согласуваат и повеќето гласачи на Алијанса за Албанците (40%) и на Левица (43%). Спротивно, повеќето од гласачите на СДСМ (43%) изразиле несогласување со понуденото тврдење.

Графикон 12. Ставови за политиката како арена на соработка и конфликт (% на согласност со тврдења)

• Има некоја тајна врска: Теории на заговор како светоглед

Наклонетоста кон теориите на заговор го покажува потенцијалот за искористување на гласачкото тело во конфронтациски политички процес. Теориите на заговор сугерираат светоглед во којшто политиката не може да е демократски процес, туку резултат на работата на тајни групи кои го контролираат текот на историјата. Притоа, контролата се воспоставува врз општествените, но понекогаш и врз природните процеси како климатските промени. Таквиот светоглед, во којшто поединецот е толку далеку не само од политичкиот процес туку и од чувството на контрола, ја засилува несигурноста, што може да биде искористено од политичките актери. Така, искористувајќи ги теориите на заговор, тие политички актери може да ги придобијат поединците, навидум вклучувајќи ги во борба против тајните конспирациски групи.

Истражувањето покажа дека кај граѓаните постои значаен потенцијал во однос на наклонетоста кон теориите на заговор. Така, 72% од испитаниците сметаат дека светот го водат неколку моќни семејства, 65 % мислат дека КОВИД-19 е креиран во лабораторија за да се контролираат луѓето, 46% дека климата се контролира со сателити и радари, 44% дека се запишани повеќе мртви од КОВИД бидејќи Министерството за здравство давало пари, 46% дека од авиони се прска вирусот, 29% мислат дека климатските промени се измислица и 57% дека големите медиуми шират лаги.

Графикон 13. Наклонетост кон теории на заговор (%)

Вкрстената анализа покажува дека гласачите на СДСМ и на коалицијата веруваат помалку во овие теории отколку гласачите на коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, и од гласачите на ДУИ, на Алијанса за Албанците и на Левица. Така, 69% од гласачите на СДСМ веруваат дека светот го водат неколку семејства, споредено со 82% на ВМРО-ДПМНЕ, 79% на ДУИ, 85% на Алијанса за Албанците и 86% на Левица. Разликата е драстична по однос на мислењето за вештачкото креирање на КОВИД-19 и неговата употреба за контрола на луѓето. Околу 55% од гласачите на СДСМ го имаат овој став, 77% од гласачите на Левица, а истово е присутно кај над 83% од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ, на ДУИ и кај гласачите на Алијанса за Албанците (88%). Близу еден од три гласачи на СДСМ (34%) сметаат дека климата е контролирана од сателити и радари, 52% кај симпатизерите на Левица, а овој став е присутен кај повеќе од два на секои три гласачи на ВМРО-ДПМНЕ (70%), ДУИ (67%) и Алијанса за Албанците (65%). Разликата е подрастична кај ставовите околу фалсификувањето бројки на починати од КОВИД-19. Така, 24% од гласачите на СДСМ мислат дека бројката на запишани починати е поголема од реалната, што, пак, е случај кај околу две третини од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и Алијанса за Албанците, а кај повеќе од половина од гласачите на Левица. Слично е и во врска со мислењето дека од авионите се прскаат вируси, што е присутно кај 33% од гласачите на СДСМ, кај 64% од гласачите на ДУИ и Алијанса, кај 66% од гласачите на Левица и кај 67% кај гласачите на ВМРО-ДПМНЕ. Скоро секој втор гласач на СДСМ (45%) смета дека на големите медиуми не може да им се верува, што е случај кај околу две третини од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ, на ДУИ (68%) и на Алијанса за Албанците (58%). Истив став е застапен кај 68% од гласачите на Левица. Една четвртина од гласачите на СДСМ (26%) не верува во климатски промени, 28% од симпатизерите на Левица, 41% од Алијанса за Албанците и околу половина од гласачите на ВМРО-ДПМНЕ (48%) и на ДУИ (48%) го имаат истото мислење.

Генерацијата помеѓу 30 и 39 години се поскептични кон теориите на заговор во споредба со другите возрастни групи. Така, оваа група значително помалку се согласува со теориите дека пандемијата е креирана во лабораторија со цел контрола на луѓето (63%) во споредба со другите возрастни групи, каде што процентот е над 70. Слично е и во однос на теоријата за сателитска контрола на климата, со која се согласуваат 47% од оваа генерација, а кај другите генерации, над 55% од лицата го делат ова мислење. Сличен обем на разлика постои и во однос на ставот дека Министерството за здравство потплаќало семејства да пријават починати од КОВИД-19. Во однос на другите теории оваа генерација не се издвојува, односно нема значајни разлики.

Високото образование е фактор којшто влијае врз подложноста кон теориите на заговор. Така, постои забележлива разлика кај ставовите околу пандемијата, каде што 65% од високообразованите сметаат дека таа е креирана за контрола на луѓето, наспроти 74% од оние со средно образование. 43% од оние со високо образование сметаат дека климата се контролира со радар и сателити, наспроти 58% од оние со средно и 62% – со основно. Слично е и со теоријата за фалсификување на бројот на мртви од КОВИД-19, каде што 43% високообразовани сметаат дека Министерството потплатувало, додека истото мислење е присутно кај 53% од оние со средно и кај 61% од оние со основно образование. Во однос на степенот на образование, разликата е видлива уште кај теоријата дека климатските промени се измислица, но таа е помеѓу оние со основно образование (42%) и оние со средно и со високо (околу 30%).

Анализата покажува интересен тренд кај невработените. Доколку се споредат со вработените (формално и неформално вработените, како и хонорарците), тие се повеќе подложни на теории на заговор. Постои значајна разлика помеѓу овие две категории во однос на пандемијата, каде што 78% од невработените сметаат дека таа е креирана заради контрола, а овој став варира помеѓу 66% и 73% кај вработените категории. Околу 63% од невработените сметаат дека климата е контролирана, а ваквиот став варира кај вработените помеѓу 47% и 58%. Две третини од невработените мислат дека се фалсификувале бројки на мртви од КОВИД-19, а ваквиот став варира помеѓу 42% и 50% кај категориите со работа. Разлики се забележуваат и кај односот кон вистинитоста на вестите на големите медиуми, на коишто 70% од невработените не им веруваат, што е случај помеѓу 56% и 63% кај групите во категоријата „работен статус“.

• **Заклучок**

Додека истражувањето на популистичките тенденции меѓу граѓаните изискува подлабока анализа и поопширно истражување, овој извештај претставува привичен обид да се документира побарувачката страна на популизмот во Северна Македонија преку анкетен прашалник. Прашалникот детално ги анализира ставовите на граѓаните во однос на **нагласената недоверба кон политичките елити, кои воглавно се согледани како корумпирани и претежно насочени кон своите интереси.**

Овие ставови се согледуваат во **претежно негативното гледање кон политичарите, за кои испитаниците сметаат дека работат само за себе.** Дополнително, голем дел од испитаниците сметаат дека „народот“ е ентитет којшто е морално супериорен во однос на елитите, со тоа што народот е поставен дијаметрално спротивно од елитите и е согледан како хомогена и морално супериорна сила, додека елитите како – корумпирани и самослужни.

Овие ставови се согледани и во анкетниот експеримент, во којшто поголем дел од испитаниците го преферираат вториот кандидат или „човекот од народот“, наспроти „политичарот од кариера“. Дополнително, се забележува и разлика помеѓу гласачите на различни политички ентитети во државата, според која гласачите на политичките партии на власт генерално го преферираат првиот кандидат, додека гласачите на политичките партии во опозицијата го преферираат вториот кандидат.

Големо влијание во разгорување на побарувачката за популизам има и генералната **недоверба кон демократските институции и правилата на игра.** Особено важна е значителната недоверба кон изборите, како клучен демократски механизам во претставничка демократија, но и кон самиот чин на гласање. Тука е и ниското ниво на доверба во демократски избраните институции и во други општествени чинители, при што најниска е довербата на граѓаните во најважните институции на политичкиот систем на државата, како Собранието, Владата, Претседателот и судството. Ваквата генерална недоверба во повеќето државни и општествени чинители влијае врз склоноста на граѓаните кон популистички лидери и решенија за нивните проблеми.

Земено генерално, испитаниците доминантно изразуваат и **разбирање на политиката и политичкиот живот како борба на „ние наспроти нив“**, а помалку како дејност преку која треба да се овозможи решавање на општествените проблеми, во согласност со интересите на различните групи. Високото ниво на недоверба во демократските институции и правилата на игра влијае и врз зголемувањето на **ранливоста кон теориите на заговор, коишто се сè поприсутни на глобално ниво**. Сè поголемата тенденција на верување во теориите на заговор укажува на потенцијална злоупотреба на ранливоста на граѓаните за политички придобивки од страна на популистички политичари, кои најчесто користат разгорувачка реторика за добивање политички поени.

Информации за ИДСЦС

ИДСЦС е граѓанска тинк тенк организација која го истражува развојот на доброто управување, владеењето на правото и европските интеграции на Македонија. ИДСЦС има мисија да ја помогне граѓанската вклученост во носењето на одлуки и да ја зајакне партиципативната политичка култура. Преку зајакнување на слободарските вредности, ИДСЦС придонесува на соживот помеѓу различностите.

Контакт податоци за ИДСЦС

Адреса: ул. Мирослав Крлежа бр. 52/1 /2,
1000 Скопје
Тел. бр./ факс: +389 2 3094 760 ,
електронска пошта: contact@idscs.org.mk

Линк

Ова издание е електронски достапно на:

https://idscs.org.mk/mk/?post_type=portfolio&p=13243

Информации за проектот

Ова истражување се спроведуваше од страна на Институтот за демократија „Социетас Цивилис“ Скопје, во соработка со Канцеларијата на Претседателот на Република Северна Македонија во рамки на воспоставената соработка со Школата за политики при Претседателскиот центар за политичко образование. Целта на оваа истражување е да ги истражува ставовите на граѓаните за неколку теми поврзани со политиката и демократијата, со фокус врз општествената побарувачка за популистички лидери и политики во Република Северна Македонија.

Информации за авторите

Миша Поповиќ е постар истражувач и раководител на Центарот за добро управување во рамките на Институтот за демократија (ИДСЦС). Тој е магистер по студии на национализмот на Школата за словенски и источноевропски студии. Од 2015 година е член на одборот на Платформата на граѓански организации за борба против корупцијата. Неговиот истражувачки интерес е поврзан со институционалниот развој и општествените фактори на неформалното однесување и корупцијата.

Влора Речица е истражувачка и раководителка на Центарот за парламентарна поддршка и демократизација (ЦПСД) во рамките на Институтот за демократија (ИДСЦС). Таа е магистер по компаративна политика, со специјализација на тема демократија и демократизација, од Лондонската школа за економија и политички науки (ЛСЕ). Нејзиниот фокус на истражување и застапување е насочен кон парламентите и парламентарната демократија, институционалното градење, популизмот и процесите на демократизација во новите демократии.

Јован Близнаковски е политиколог со докторат од Универзитетот во Милано, Италија, и магистратура од Универзитетот во Љубљана, Словенија. Има повеќегодишно работно искуство во македонскиот тинк-тенк сектор и е автор на повеќе студии за меѓуетничките односи во Северна Македонија, за политичкиот клиентелизам во општествата на Западен Балкан, како и на извештаите „Нации во транзиција“ на Фридом Хаус за Македонија за 2017, 2018 и 2020 г. Во периодот 2014 – 2016 ја извршуваше функцијата програмски директор на Институтот за демократија „Социетас Цивилис“ (ИДСЦС), а во моментот работи во Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања (ИСППИ) при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Тоше Зафиров работи како заменик генерален секретар во Кабинетот на претседателот. Со повеќе од една деценија искуство во граѓанскиот сектор, работел во Прогрес институтот како програмски директор на многу домашни и меѓународни проекти. Во Кабинетот на претседателот главен фокус му се домашните политики, соработката со граѓанскиот сектор и политички тинк-тенкови, проектите од програмата на претседателот, дигиталните комуникации и дигитализацијата, поддршка на млади и инклузија и поддршка на ранливи групи. Зафиров дипломирал политички науки на Правниот факултет „Јустинијан I“ при универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, насока јавност, јавно мислење и масовни комуникации и е магистер по односи со јавноста при Правниот факултет „Јустинијан I“. Автор е на повеќе публикации и истражувања, бил предавач на многубројни обуки од областа на дигитални комуникации, политички кампањи, политички маркетинг, застапување и лобирање како и креирање на јавни политки.

Анализа на јавно мислење бр.33/2021

Човек од народот: Анализа на јавното мислење за политичките барања на граѓаните

Автори: Јован Близанковски, Влора Речица,
Миша Поповиќ и Тоше Зафиров

-
ноември 2021

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

NDI
NATIONAL
DEMOCRATIC
INSTITUTE

Институт за демократија
Социетас цивилис - Скопје